

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Udrag fra Seks komedier

Citation: Holberg, Ludvig: "Seks komedier", i Holberg, Ludvig: *Seks komedier*, udg. af Jens Kr. Andersen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 533.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg14val-shoot-idm139796474687168/facsimile.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Seks komedier

- 223 *det nunde Taarn*: Rundetårn i Kbh. – *Klosteret (...)* *Lærnet*: samme misforståelse, som Nille gjorde sig skyldig i s. 213, se noter hertil.
- 224 *Udstyr*: brudeudstyr el. medgift. – *styrer (...)* *ud*: udstyrer, giver udstyr, se foreg. note. – *præke her (...)* *udi Byen*: se n.t.s. 209. – *gør mig ikke saa gemeen at*: nedlader mig ikke til at. – *disputere*: i E.M.'s mund tager ordet betydning af de »disputationer«, han har deltaget i på Universitetet (se n.t.s. 209); disse øvelser blev drevet på den måde, at læreren (= professoren) fungerede som ordstyrer el. dirigent (kaldet præses) og udpegede en studerende (kaldet respondent) til at forsvare en påstand, andre (kaldet opponenter) til at angribe og forsøge at modbevise den. Da det først og fremmest gjaldt om at træne de studerende i logisk argumentation og talt latin, var den diskuterende påstands faktiske sandhed el. holdbarhed mindre væsentlig. I Jacobs mund betyder ordet slet og ret: diskutere, skændes, jvf. de flg. replikker. – *Pigerne*: det kvindelige tyende på gården. – *Om Englene (...)* *andet dislige*: de nævnte spørgsmål, af teologisk og astronomisk art, ligger meget tæt op ad, hvad der faktisk var blevet behandlet i akademiske disputater i årene forud for komediens affattelse (1722-1723), eller hvad der var genstand for videnskabelig debat i samtiden, jvf. Ebbe Spang-Hanssen: *Enasius Montanus og naturvidenskaben* (1965), s. 49ff. Om englene var skabt før menneskene var således emnet for den da. teolog Hans Bartholins (1665-1738) disputats fra 1710, spørgsmålet om Jordens nøjagtige form rejstes af to af tidens mest fremragende naturvidenskabsmænd, englænderen Isaac Newton (1642-1727) og franskmænd G.D. Cassini (1677-1756), og spørgsmålet om himmellegemernes størrelse og indbyrdes distance hørte til den da. astronomiprofessor Chr. Horrebows (1679-1764) specialer.
- 225 *Animal brutum*: lat.: dumme dyr. – *Fæstemøe*: forlovede, kæreste. – *profectø*: lat.: sandelig.
- 226 *mære*: se n.t.s. 218. – *Evangelii-Bog*: de bibelske tekster og bønner til hver søndags gudstjeneste, samlet i ét (lille) bind. – *Catechismus*: lille bog indeholdende den kristne troslæres grundtekster, et kristentroens kompendium, specielt Luthers Lille Katekismus med »børnelærdommen« (se n.t.s. 220). – *Allarm*: stæhej, larm. – *Jevnlige*: ligemand. – *Sleilm*: skarn, slyngel.
- 227 *regne ham det til*: regne ham det til last. – *Tølpel*: se n.t.s. 222. – *Importunissimus (...)* *Juvenis*: lat.: højst uforskammede og frække unge flos. – *Transcendentalibus*: lat.: de filosofiske (især metafysiske, se n.t.s. 210) grundbegreber; det lat. ord transcendentalia er her bøjet i ablativ, fordi »med« styrer abl. på lat. – *Mark*: se n.t.s. 216. – *forivret sig*: blevet så ophidset, at det er skadeligt.
- 228 *Bord (...)* *Straa*: ved disputationsovelserne (se n.t.s. 224) forekom

det, at præses valgte en åbenlyst absurd påstand, som det da blev respondentens opgave at forsvare bedst muligt – alt sammen blot for øvelsens skyld. – *den som drikker (...) lykkelig*: E.M. åbner her en syllogisme, idet han (som tese og provokation) fremfører konklusionen først, om syllogismer se n.t.s. 119; eksemplet her er autentisk, idet den findes som nr. 15 i de *Theses quaedam logicae* (lat.: *Nogle logiske teser*), som B. Meizon (Favonius) forsvarede i 1703; i Caspar Bartholins *Logica peripateticae praecepta* (lat.: *Regler for den aristoteliske logik*), E.M.-generationens lærebog i logik, findes eksakt denne »syllogisme« anført som eksempel på en formelt forfejlet pseudo-slutning, kap. 13 (1618⁴, s. 54). – *Quisquisque (...) bene dormit*: lat.: enhver der drikker godt, sover godt, syllogismens undersætning (se n.t.s. 119). – *sover vel (...) synder ikke (...) lykkelig*: skal tilsammen fungere som syllogismens oversætning (se n.t.s. 119). – *giøre jer til en Steen*: den flg. slutning er kun en syllogisme i sin ydre (treleddede) skikkelse; dens formelle fejl består i, at begge præmisser er benægtede, hvilket ikke tillader nogen konklusion; eksemplet synes taget fra den sengræske satiriker Lukians (125–175 e.v.t.) dialog *Filosofier til salg*, 25. I *Logica peripateticae praecepta* (se n.t.s. 228 ovenf.) findes en lignende syllogisme (med »træs«, »sten« og »menneske«, og med påpegning af en sådan slutnings formelle fejlkonstruktion (de negative præmisser), kap. 8 (1618⁴, s. 40).

- 229 *Ergo*: lat.: altså, indleder syllogismens konklusion. – *konstigt*: vanskeligt, indviklet. – *mine Been (...) kolde*: også denne psykologiske reaktion findes i historien hos Lukian; men også uden litterært forbindelse giver Nilles »realismes god mening: som almuekone må hun anse E.M., der taler et uforståeligt sprog og foretager verbale »omskabelser«, for en magiker, der som sådan med sine formulærer virker ind på virkeligheden. – *En Steen (...) tale*: her påbegyndes en ny syllogisme, hvis oversætning hermed formuleres; også denne opfølgende syllogisme hører til historien hos Lukian. – *hun kand tænke*: ordet »sten« har aldrig været hunkøn på da., heller ikke i dialekter. – *Morille kand tale*: syllogismens undersætning (se n.t.s. 119). – *stokkels*: almindelig, jævn, sølle.
- 230 *imidlertid*: i mellemtiden. – *Kappen*: regnslaget.
- 231 *Glæde for*: glæde af. – *Skilling*: gl. småmønt, 1 sk. = 1/16 mark, i 1995-købekraft = ca. 1,50 kr. – *Ridefogden (...) Tilstand*: som forvalter var r. »godsejerens mand« i forhold til fæstebønderne og skulle bl.a. inddrive afgifterne til ham hos dem, se n.t.s. 81. – *Landgilde*: se n.t.s. 81. – *Kaal*: karl, fyr. – *af Haanden i Munden*: så nødtørfugt, at man lige har til føden.
- 232 *Agger*: ager, mark. – *Avling*: landbrug. – *vanartige Skielm*: ondsindede